

Kasvatus

Pääkirjoitus

- Elina Lahelma – Jaana Saarinen – 107 Kasvatuksen ja sukupuolen tutkimuksen
 Hanna Guttorm – Hanna Ojala matkassa

Artikkeleita

- Seija Keskitalo-Foley – 110 Yrittäjäminuuden sukupuoli koulutuksessa
 Katri Komulainen – Päivi Naskali
 Mari Käyhkö 122 Taipuisaksi ja puhtaaksi siivoojанаiseksi.
 Työläistyttöjen kasvatus ja moraalinen
 säätely toisen asteen ammatillisessa
 koulutuksessa
- Päivi-Katriina Juutilainen 134 Sukupuoli lukion opinto-ohjaus-
 keskusteluissa
- Jukka Lehtonen 144 Koulukokemukset pohjana ei-hetero-
 seksuaalisten nuorten uranvalinnoille
- Outi Ylitapio-Mäntylä 154 Muistaa ja tietää – jaettuina tarinoita
 muistelutyössä
- Tarja Palmu 165 ”Me niiaataan ja kiitetään”.
 Kuri ja järjestys 1970-luvulla tyttökoulua
 käyneiden naisten muistoissa

Uutisia • Tapahtumia • Koulutusta

Hanna Guttorm – Hanna Ojala 175 Kasvatustieteellistä naistutkimusta
juhlittiin Helsingissä

Kirja-arviointeja

Reetta Mietola – Elina Lahelma – 178 Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen
Sirpa Lappalainen – Tarja Palmu (toim.) kentillä. Erontekoja ja yhdessä tekemistä
(*Jaana Saarinen*)

Sanna Aaltonen 180 Tytöt, pojat ja sukupuolinen häirintä
(*Eeva Jokinen*)

Ritva Jakku-Sihvonen (toim.) 182 Taide- ja taitoaineiden opetuksen
merkityksiä (*Päivi K. Pakkanen*)

English Summaries

185

Kirjoittajat

188

Pääkirjoitus

Kasvatuksen ja sukupuolen tutkimuksen matkassa

Kasvatuksen ja koulutuksen tarkastelulla osana yhteiskunnan sukupuolittuneita rakenteita ja kulttuureita on suomalaisessa kasvatustieteessä pitkät perinteet. Yhteinen keskustelu alkoi, kun *Koulutus ja sukupuoli* -yhteistyöverkosto perustettiin vuonna 1987. Suomen Akatemian verkostorahoituksen tuella pidettiin kaksipäiväisiä seminaareja Naisasialiitto Unionin ihasuttavassa Villa Salinissa. Alussa suuri osa osallistujista työskenteli yliopistojen ulkopuolella tai teki yliopistoissa jotain muuta kuin naistutkimusta, mutta yhdistävänä tekijänä oli kiinnostus koulutuksen ja sukupuolen tutkimiseen naistutkimuksen metodologisista ja teoreettisista lähtökohdista. Tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena olivat tällöin erityisesti kasvatustutkimuksessa piilossa olleet tytöt sekä sukupuolen nostaminen analyttiseksi käsitteeksi, kun se aikaisemmin oli ollut tutkimusten ongelmattomana taustamuuttujana.

Tie kasvatustieteen kentille ei ollut helppo. Verkosto yritti ensimmäistä kertaa osallistua Kasvatustieteen päiville vuonna 1988. *Toiseus*-teemalla tarjottua työryhmää ei hyväksytty päivien viralliseksi työryhmäksi, mutta sille annettiin lupa järjestää oma seminaari yliopiston tiloissa Kasvatustieteen päivien työryhmien kanssa samanaikaisesti. Varjoryhmä osoittautui yhdeksi päivien suosituimmista ja kun silloiseen tapaan ryhmät esittäytyivät päivien päätösesminaarissa, sai myös toiseus marssia esiin. Ryhmän esittelyä seurasivat valtaiset aplodit ja verkostoa pyydettiin järjestämään työryhmä seuraaville päiville. Jo vuonna 1991 ilmestyi tämän teemanumeron edeltäjä, *Koulutus ja sukupuoli* -teemanumero Kasvatus-lehteen, toimittajina Tuula Gordon ja Elina Lahelma. Teemanumeron pääkirjoituksessa tuotiin esiin yhteiskuntaluokan, "rodun" ja seksuaalisen orientaation tarkastelun tärkeys rinnakkain sukupuolen kanssa. Koulutus ja sukupuoli -verkosto muuttuikin myöhemmin *Koulutus, kasvatustiede ja erot* -verkostoksi (KOUKERO). Edelleen Koukero kokoontuu useita kertoja vuodessa ja tapaamme myös muissa yhteyksissä.

Puhumme "kasvatus ja sukupuoli" -tutkimuksen ohella kasvatustieteellisestä nais- tai feministisestä tutkimuksesta; englannin kielessä käytetty "gender studies" ei taivu suomen kieleen. Naistutkimus ei kuitenkaan rajaudu naisten tutkimiseen. Se on monitieteinen lähestymistapa, jossa analysoidaan yhteiskuntaa, kulttuureja ja identiteettejä sukupuolen ja muiden eron ulottuvuuksien näkökulmasta.

Matka kasvatustieteen kentille sai uuden käänteen, kun Suomen Kasvatustieteellisen seuran yhteyteen perustettiin *Kasvatuksen ja koulutuksen feministisen tutkimuksen erityisteemaryhmä* (KAFFE) vuonna 2004. Ryhmän tavoitteena on edistää kasvatustieteellistä naistutkimusta sekä toimia yhteistyöverkoston ja keskustelufoorumina eri yliopistojen tutkijoille ja opettajille. Yksi keskeinen keskustelun teema on kasvatustieteellisen naistutkimuksen opetuksen edistäminen eri yliopistoissa. Naistutkimuksen opetustarjonta vaihtelee kasvatustieteissä yliopistoittain pääaineisiin kuuluvista opinnoista vaihtoehtoisin satunnaisiin kursseihin. Naistutkimuksellisiin kriittisiin näkökulmiin on suomalaisessa kasvatustieteellisessä koulutuksessa tarvetta ja tilausta. Ne herättävät kasvavaa kiinnostusta opiskelijoiden ja tutkijoiden parissa, jota osoittavat lukuisat väitöskirjat ja pro gradu -tutkielmat.

Erityinen tarve naistutkimuksen metodologisista lähtökohdista ja koulutusta ja sukupuolta analysoivan empiirisen tutkimuksen tuloksista on opettajankoulutuksessa. Niissä yliopistoissa, joissa opettajankoulutuslaitoksilla ei ole naistutkimukseen paneutuneita opettajia, saatavat opiskelijat valmistua opettajiksi, jotka ylläpitävät itsestään selviä stereotyyppisiä näkemyksiä tytöistä ja pojista. Tutkintovaatimukseen tarvitaan naistutkimuksellista kirjallisuutta ja laajentuneisiin yliopistopedagogisiin opintoihin feministisen pedagogiikan näkökulmien integrointia.

Kuluneina 20 vuotena naistutkimuksellisia kasvatustieteen väitöskirjoja sekä koukerolaisten lähitieteiden väitöskirjoja on valmistunut kymmeniä, lukuisat tutkimushankkeet ovat saaneet rahoitusta muun muassa Suomen Akatemialta ja EU:lta ja useat naistutkijat ovat sijoittuneet virkoihin yliopistoissa. Erilaisissa kansainvälisissä arvioissa on tullut kiitosta, joten marginaalista ja toiseudesta on otettu askelia kohti tieteen keskusta. Tutkimusaluetta ei kuitenkaan edelleenkään varauksetta hyväksytä kasvatustieteen kaanoniin. Esimerkiksi konferenssien pääluennoitsijoita ja symposiumeja suunniteltaessa naistutkimukselliset näkökulmat helposti unohtuvat. Viranhaussa naistutkijat voidaan milloin tahansa positoida "vain" naistutkijoiksi ja sen vuoksi kapea-alaisiksi, vaikka hakijalla olisi näyttöä tutkimuksesta moninaisilla sisällöllisillä kentillä ja monilla metodologisilla lähestymistavoilla.

Naistutkimuksellisten lähtökohtien integroiminen kasvatustieteeseen on tärkeä tehtävä, johon tälläkin teemanumerolla pyritään. Artikkeleiden kirjoittajat ovat eri yliopistojen kasvatustieteilijöitä, sosiologeja ja psykologeja väitöskirjantekijöistä varttuneisiin tutkijoihin.

Seija Keskitalo-Foleyn, Katri Komulaisen ja Päivi Naskalin artikkeli avaa yrittäjyyteen kasvatamista ja yrittäjämienouden sukupuolta osana kansallista uusliberalistista koulutuspolitiikkaa. Kirjoittajat pohtivat peruskoulun yrittäjyyskasvatuksen oppimateriaaleissa rakennettua yrittäjyyttä, yliopiston oppimis- ja opetusajattelua sekä maaseudun yrittäjyyskoulutuksen diskursseja. Erityisesti peruskoulun oppimateriaaleissa yrittäjyys paljastuu maskuliiniseksi konstruktioksi. *Mari Käyhkön* artikkeli pureutuu ammatilliseen 17–18-vuotiaiden työläistäustaisten tyttöjen siivoojaksi kouluttautumiseen, erityisesti siihen, miten sukupuoli ja yhteiskuntaluokka kietoutuvat tyttöjen kasvatukseen ja moraalisäätelyyn. Yrittäjyyteen kasvattaminen tai tee-se-itse -identiteetin painottaminen ei Käyhkön aineistossa korostu. Päinvastoin työläistytytjä kasvatetaan ensisijaisesti työteliäiksi ja palvelualtteiksi alaisiksi.

Päivi-Katriina Juutilainen ja Jukka Lehtonen tarkastelevat artikkeleissaan peruskoulun ja lukion käytäntöjä nuorten ammatinvalintojen näkökulmasta. Juutilainen analysoi sukupuolen rakentamista opinto-ohjaajan ja opiskelijan välisissä ohjauskeskusteluissa. Analyysissään hän osoittaa, kuinka nykyisistä sukupuolitietoisten ohjausmallien käytöstä huolimatta ohjauskeskustelun vuorovaikutus palautuu sukupuoleen liittyviin yleisiin kulttuurisiin käsityksiin ja uskomuksiin naisten ja miesten eroista. Lehtonen puolestaan tarkastelee sitä, miten koulun heteronormatiiviset käytännöt rakentavat tiettyjä odotuksia nuorten ammatinvalinnoille ja millaisin toimintastrategioin ei-heteroseksuaaliset nuoret näihin odotuksiin vastaavat. Heteronormatiivista sukupuolta rakennetaan koulussa muun muassa sukupuolitettujen oppiaineiden, nais- ja miesopettajien sukupuolitettujen työtehtävien sekä muusta kuin heteroseksuaalisesta seksuaalisuudesta vaikenemisen kautta. Molemmat kirjoittajat päätyvät analyysissään siihen, että koulun käytännöt ovat nuorten ura-, koulutus- ja ammatinvalintojen näkökulmasta ongelmallisia. Julkilausutusta tasa-arvodiskurssista huolimatta nuoria tuetaan omaksumaan omalle sukupuolelle tyypillisiä uravalintoja. Nämä tyypilliset uramallit rakentuvat heteronormatiivisesta ajattelumallista käsin.

Outi Ylitapio-Mäntylä ja Tarja Palmu pohtivat artikkeleissaan muistoja ja muistelemista sekä muistelemisen kautta välittyvää toimijuutta: lastentarhanopettajuutta ja tyttökoululai-

suutta. Ylitapio-Mäntylä tarkastelee muistelutyötä tutkimusmenetelmänä ja pohtii erityisesti sen käyttöä aineiston tuottamisen tapana suhteessa muistelutyön alkuperäiseen Frigga Haugin määrittelemään tavoitteeseen muistelijoiden valtauttamisesta. Hän päätyy pohdinnoissaan siihen, että vaikka tutkijalla on tavoitteenaan tutkimusaineiston saaminen tietyn tutkimuskysymyksen ohjaamana, muistelutyössä keskeistä on johdattaa osallistujat tiedostamaan, miten yksilöt uusintavat yhteiskunnallisia rakenteita ja miten he rakentavat itsensä olemassa oleviin sosiaalisiin suhteisiin. Palmu puolestaan jäljittää artikkelissaan 1970-luvun tyttökoulun kurin ja järjestysten jäsentymistä nykyisten keski-ikäisten naisten muistoissa: millaisina tyttökoulun kuri ja järjestys näyttäytyivät suhteessa feminiinisyyden vaatimuksiin ja miten tytöt näihin järjestyksiin vastasivat. Tuo "saatavilla oleva feminiinisyyden" toimi peilauspintana tyttökoululaisten feminiinisyyden ja naisellisuuden rakentumiselle.

Kaikkia tarjottuja artikkeleita ja muuta materiaalia emme pystyneet ottamaan mukaan tilan puutteen takia, joten teema tulee jatkumaan Kasvatus-lehden seuraavissa numeroissa. Teemanumeron artikkeleissa näkyy suomalaisen kasvatusta koskevan naistutkimuksen teoreettinen, sisällöllinen ja metodologinen moninaisuus. Toivomme antoisia lukuhetkiä ja hyviä sukupuolen huomioivan tutkimuskeskustelun jatkoja.

Helsingissä, Jyväskylässä ja Tampereella helmikuussa 2007

Elina Lahelma, Jaana Saarinen, Hanna Guttorm ja Hanna Ojala

Tiivistelmät

Keskitalo-Foley, Seija – Komulainen, Katri – Naskali, Päivi. 2007. YRITTÄJÄMINUUDEN SUKUPUOLI KOULUTUKSESSA. *Kasvatus* 38 (2), 110–121.

Artikkelissa käsittelemme yrittäjämää rakentavia koulutuksen käytäntöjä jälkistuktuurilistisen feminismin ja hallinnan näkökulmasta. Tarkastelemme uusliberalismia sellaisena hallinnan muotona, jossa koulutusjärjestelmä tuottaa aktiivisesti yrittäjämäisen ajattelu- ja toimintatavan omaavia yksilöitä. Artikkelissa analysoimme erityisesti sitä, miten näennäisesti sukupuoli- ja luokkaneutraalissa kielessä ja yrittäjämää tuottavissa käytännöissä häivytetään sukupuolta. Silloin tullaan tuottaneeksi samuutta ja miesnormisuutta samalla, kun rakennetaan jakoa sukupuolten välille. Lisäksi erittelemme, kuinka luokka ja alue eron ulottuvuuksina kietoutuvat sukupuolen tuottamiseen. Pohdimme yrittäjämää muodostumista analysoimalla yliopistossa ilmenevää oppimis- ja opetusajattelua sekä yrittäjyyskasvatuksen oppikirjoja ja tutkimalla, millaista yrittäjämää naisille kohdennetussa naisyrittäjyyskoulutuksessa tuotetaan.

Asiasanat: koulutus, yrittäjämää, sukupuoli, luokka, hallinta, uusliberalismi

Käyhkö, Mari. 2007. TAIPUISAKSI JA PUHTAAKSI SIIVOOJANAISEKSI. Työläistyttöjen kasvatus ja moraalinen säätely toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. *Kasvatus* 38 (2), 122–133.

Analysoin artikkelissa toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa tapahtuvaa 17–18-vuotiaiden työläistäustaisten tyttöjen siivoojaksi kouluttautumista. Tarkemmin erittelen sitä, kuinka sukupuoli ja yhteiskuntaluokka toisiinsa kietoutuen ovat läsnä työläistyttöjen kasvattamisessa ja erityisesti heihin kohdistuvassa moraalissäätelyssä. Kasvatuksen sukupuolittuneita käytäntöjä tarkasteltaessa on tärkeää kiinnittää huomiota tyttöyden ja naiseuden moniäänisyyteen, yksilöitä erottaviin ja hierarkisoiviin jännitteisiin, kuten yhteiskuntaluokkaan. Artikkelini pohjautuu etnografiseen tutkimukseen, jossa olen havainnoinut kahdeksan kuukauden ajan koti-, laitostalous- ja puhdistuspalvelualan linjan arkea. Havainnointipäiväkirjojen rinnalla olen käyttänyt aineistona erilaista koulutusta koskevaa dokumenttimateriaalia. Analyysissä kiinnitän huomioni ammatillisen koulutuksen sukupuolittuneisiin käytäntöihin sekä erityisesti koulutuksen julkilausumattomaan, usein heikosti tiedostettuun kulttuuriin.

Asiasanat: ammatillinen koulutus, sukupuoli, yhteiskuntaluokka, moraalissäätely, etnografia

Juutilainen, Päivi-Katriina. 2007. SUKUPUOLI LUKION OPINTO-OHJAUSKESKUSTELUISSA. *Kasvatus* 38 (2), 134–143.

Koulun arkeen kätkeytyy runsaasti sukupuolistavia käytänteitä, jotka ovat merkityksellisiä nuorten elämänsuunnittelun prosessissa. Ohjauksen holistinen toteutusmalli korostaa koko kouluyhteisön vastuuta ohjauksen toteutuksesta ja ohjauksellisten vuorovaikutustilanteiden merkityksestä. Sukupuolisensitiivisyys ohjauksessa merkitsee herkkyyttä tunnistaa, tehdä näkyväksi ja huomioida sukupuoleen kytkeytyviä yhteiskunnallisia ja

kulttuurisia rakenteita ja prosesseja. Artikkelissa tarkastellaan koulun opinto-ohjausta foorumina, jossa ohjaajan ja opiskelijan sukupuoliuskemukset kohtaavat ja muodostavat perustan ohjausprosessin etenemiselle. Tutkimusaineisto koostui yhdeksästä ääninauhoitetusta ohjauskeskustelusta ja välittömästi niiden jälkeen toteutetusta 18 ääninauhoitetusta stimulated recall -haastattelusta. Aineiston analyysin ensimmäisessä vaiheessa muodostettiin kuvaa ohjauskeskustelujen yleisestä prosessiluonteesta ja ääneen lausutusta sukupuolipuheesta. Toisen vaiheen analyysi toteutettiin sukupuolisensitiivisenä sessioanalyysinä, jonka keskeisenä analyysin välineenä käytettiin kriittisen reflektion käsitettä.

Asiasanat: sukupuoli, ohjauskeskustelu, ohjausprosessi

Lehtonen, Jukka. 2007. KOULUKOKEMUKSET POHJANA EI-HETEROSEKSUAALISTEN NUORTEN URANVALINNOILLE. *Kasvatus* 38 (2), 144–153.

Seksuaalisuus ja sukupuoli kietoutuvat nuorten toimintaan koulussa ja opetuksen arkiin käytäntöihin. Koulun käytännöt ylläpitävät heteronormatiivisia sukupuolijakoa toisintavia malleja, jotka heijastuvat myös nuoriin painostaen heitä sukupuolen mukaisiin valintoihin. Artikkelissa analysoidaan ei-heteroseksuaalisten nuorten toimintastrategioita haastatteluihin ja kyselyaineistoon tukeutuen. Toimintastrategiat on rakennettu suhteessa heteromallin omaksumiseen ja kyseenalaistamiseen, seksuaalisuuden tukahduttamiseen sekä koulumenestykseen ei-heteroseksuaalisuuden näkökulmasta. Osa ei-heteroseksuaalisista nuorista on valmiita kyseenalaistamaan koulun tarjoamat mallit kouluaiканаan tai myöhemmin koulutus- ja ammatinvalintoja tehdessään. Nuorten toimintastrategiat linkittyvät kiinteästi heteronormatiivisen koulun kontekstiin, joka asettaa ei-heteroseksuaaliset nuoret epäoikeudenmukaiseen asemaan.

Asiasanat: seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli, nuoret, koulun käytännöt, ammatinvalinta, uravalinta, koulutusvalinta

Ylitapio-Mäntylä, Outi. 2007. MUISTAA JA TIETÄÄ – JAETTUJA TARINOITA MUISTELUTYÖSSÄ. *Kasvatus* 38 (2), 154–164.

Tämän artikkelissa tarkastelen Frigga Haugin kehittämää muistelutyömenetelmää tutkimusmenetelmänä. Muistelutyömenetelmän tavoitteena on tiedostaa piilossa olevia yhteiskunnallisia rakenteita, joita konstruoidaan ja rekonstruoidaan arjen eri toimintoissa ja järjestyksissä. Olen soveltanut menetelmää tutkiessani lastentarhanopettajien tarinoita kasvatuksen käytännöistä kuten kasvatuksen sukupuolistavista käytännöistä ja valtaan liittyviä kasvatusarjen tilanteista.

Tutkimusaineisto on kerätty muistelutyöryhmässä, johon kuuluu neljä lappilaista naislastentarhanopettajaa. Muistelutyömenetelmän mukaisesti tutkija on yksi ryhmän osallistujista. Artikkelissa pohdin, millaista tietoa muistelutyömenetelmällä kerätty aineisto tuottaa ja mikä on tutkijan asema aineistonkeruu prosessin aikana.

Tutkimukseni lastentarhanopettajat kertoivat lapsuuden ja nuoruuden lisäksi työhön liittyviä muistoja, mitkä avaavat keskusteluja lastentarhanopettajan työhön liittyvistä asioista, kasvatuksen ja opetuksen käytännöistä. Ryhmässä tuotetut muistot ja keskustelut tuottivat subjektiivista ja kokemuksellista tietoa, joka rakentui sekä yksilöllisinä että yhteisöllisinä kokemuksina.

Asiasanat: Muistelutyömenetelmä, sukupuoli, valta, kokemus, tieto, muisto

Palmu, Tarja. 2007. "ME NIATAAN JA KIITETÄÄN!" Kuri ja järjestys 1970-luvulla tyttökoulua käyneiden naisten muistoissa. *Kasvatus* 38 (2), 165–174.

Artikkelissa tarkastellaan 1970-luvulla tyttökoulua käyneiden naisten haastatteluista nousseita koulun kuriin ja järjestykseen liittyviä muistoja. Suomessa peruskoulureformin myötä tyttö- ja poikakoulut muuttuivat peruskouluiksi viimeistään vuonna 1977. Artikkelissa tarkastellaan itäsuomalaisen pikkukaupungin tyttökoululaisten kokemuksia koulunjärjestyksistä erityisesti suhteessa naisellisuuden vaatimuksiin. Koulun järjestykset ja kuri sekä toisaalta oletettu ja sisäistetty kiltteys muokkasivat osaltaan tyttökoululaisten käsityksiä itsestään naisina ja toimijoina.

Asiasanat: tyttökoulu, sukupuoli, koulutus, kuri